

МАТИЦА СРПСКА

ЗБОРНИК
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

VI

Уредништво:

Др РУДОЛФ КОЛАРИЧ Др ПЕТАР ЂОРЂИЋ
Др ПАВЛЕ ИВИЋ

НОВИ САД
1963

ГЛАГОЛСКИ АКЦЕНАТ У МАЧВАНСКОМ ГОВОРУ

БЕРИСЛАВ М. НИКОЛИЋ

У овом раду говорићу о глаголском акценту у мачванском говору на основу материјала који сам прикупио током 1955. и 1956. године у мачванским местима: Причиновићу (Прич.), Бадовинцима (Бад.), Богатићу (Бог.), Бановом Пољу (БП) и Ноћају (Н). Теоријска објашњења даваћу полазећи од Белићева учења о словенском акценту.

1. ИНФИНИТИВ

1. У извесног броја глагола који у мачванском говору имају двојак акценат инфинитива, то се двојство може објаснити Сосиром законом (F. de Saussure) одн. метатонијом. Као пример на којем ћемо објаснити цео процес, узећемо глагол *мрети*. Пре деловања Сосирова закона постојао је однос:

инф. **mērti*, *umērti*
суп. **mērtъ*, *umērtъ*.

После деловања Сосирова закона однос се мења:

инф. **mērti* > *mērti* > *mērti*; отуда и *umērti*
суп. **mērtъ*, *umērtъ*.

После деловања закона метатоније однос је још више изменењен:

mrētъ: *mrēti* > *mrētъ*: *mrēti*
umrētъ: *umrēti* > *umrētъ*: *umrēti*.

Касније је дошло до различитих укрштања (в. А. Белић, Конјуг. 172-173; тзв. чакавски акут означавам Ившићевим знаком ~).

У мачванском говору ова појава долази до изражaja у ових глагола:

- а) у глагола сложених од **неси*и:
 - а) *донéти* (Н), *унéти* (БП);
 - б) *донéти* (Бад.), Прич. x 4, БП x 2), *дёнéћу* (Прич. x 2), *ѝзнéти* (Прич.), *ðднéти* (БП, Прич.), *йрднéше* (Бад.), *ùзнéти* (Бад.), *ùнéти* (Прич.);
 - б) у глагола сложених од *мрети* и сл.:
 - а) *умрéти* (Прич.), *узéти* (Бад.), *узéћеи* (Бад.);
 - б) *изùмрéти* (БП), *ùмрéти* (Бад. x 2, Прич., БП), *ùмрeћu* (Прич.), *ùзéти* (Бад. x 3, Прич. x 5), *йредùзéти* (Прич.);
 - с) у тросложних глагола сложених од *ићи*:
 - а) *изíћи* (Прич. x 2, Бад. x 3, БП), *изíћу дёла на вёдела* (Прич.), *изáћи* (Прич.), *оиїћи* (Прич. x 2, БП), *йронáћи* (БП);
 - б) *ѝзíћи* (Прич.), *ðиїћи* (Прич. x 4, Бад. x 4), *ðиїћеи* (Прич.).
- На помена. Двосложни глаголи сложени од *ићи* гласе доследно: *доћи* (Прич.), *наћи* (Бад., Прич.);

d) у глагола сложених од *ићи*, **весити*:

α) *исићи* (Прич.), *уићи* (Прич.), *довесити* (Прич. x 3), *довешти* (БП), *одвесити* (БП);

β) *ирдвесити* (Прич.).

2. Глаголи типа *иресити* имају као сложени једино Сосиров акценат: *озеити* (БП, Прич.), *извући* (БП x 2), *извуће* (Прич.), *обући* (Прич.), *одвући* (Прич., Н), *тновуће* (Прич.). Прости глаголи гласе доследно *шукти* (Прич.) и сл.

3. Глагол *мейнути* гласи у Мачви *мётнүти* (Бад., Бог., Прич., БП).

4. Говори се: *додијати* (БП, Прич.) и *ձձијати* (БП, Бад.).

5. С обзиром на ситуацију у разним српскохрватским дијалектима, навешћу мачвански акценат и ових инфинитива:

стасити (*стасем*) (Прич.), *йасити* (*йасем*) (Бад.);-

брзнути=*брзнути* (Прич.), *гракнути* (Бад.), *грунути* (БП), *дирнути* Прич.), *јурнути* (Бог.), *клиснути* (Бад., Прич.), *стирнути* (Бад.);-

йланути (Прич.);-

крећати (БП), *скрећати* (Бад.) = *скрећати*, *скрећо* x 2 (Прич.),

скрећали (БП), *ձկրեյանի* (Бад.), *ձկրեյալո* (Прич.);-

гужвати (Прич.), *изгужвати* (Прич.);-

возакати (Прич.), *кашљуцати* (Бад.), *селакати* (Прич.);-

заузимати (БП);-

гутати (свуда), *ирогутати* (Н);-

кашљати (свуда), *լիտсайти* (свуда);-

լұштати (Прич.), *стірміті* (Прич.) = *стірміті* (БП), *йұштати* (Прич., БП) = *йұштати* (Бад.);-

бәцити=*бәцити* (Прич.), *стірміти*=*стірміти* (Прич.), *бұшити* (Бад.), *иробұшити* (Н), *нәнұшити* (Бог.);-

кречити (Прич.), *йүсити* (Прич.);-

ұвати (Бад.) = *увати* (Бад.).

2. АОРИСТ

6. Два акценатска типа аориста, позната у савременом српскохрватском књижевном језику, постоје и у мачванском говору.

Први тип је онај у којем се акценат 2. и 3. једн. аор. повлачи на први слог, а у осталим лицима је на другом слогу (*урáдих*-*урáдї*-*урáдисмо*).

Други тип је онај у којем акценат остаје у свим лицима на истом слогу (*ирíчах*-*ирíча*-*ирíчасмо*; *сéдох*-*сéде*-*сéдосмо*).

Белић сматра старим и акценат *урáдих*-*урáдї*-*урáдисмо* и акценат *ирíчах*-*ирíча*-*ирíчасмо*. Повучени акценат у 2. и 3. једн. аор. своди се на стари акценат аориста - имперфекта. Акценат на kraју особина је правог аориста. У случају глагола *сéде*-*сéдосмо* Белић претпоставља акценатско ујединачавање *сéде*-*сéдосмо*>*сéде*-*сéдосмо* под утицајем других облика са претериталном основом (*сéстии*, *сéо*, *сéла*) (в. А. Белић, Конјуг. 174-185; уп. А. Белић, *Постанак ѡрасловенске глаголске сисијеме*, Глас СКА, 164, стр. 17).

7. Од примера који припадају првоме типу са Даничићем се слажу ови:

свуче (Прич.) (уп. Дан. 91); јубоде (Прич.), јзнесе (Прич.), ѡднесе (Прич.), ѡзвезе (Прич.), ѡднесе (Прич.), јзведе (Прич.) (уп. Дан. 93); - ѡграну (Прич.) (уп. Дан. 119); - ѡвоја (Прич.), ѡасмеја (Прич.), ѡасмеја (Прич.) (уп. Дан. 187); - ѡбикова (Прич.) (Дан. 186); - ѡисова (Прич.) (Дан. 192); - ѡдија (Прич.) (Дан. 169); - јуноћа се (Прич.), ѡрдчиши (Прич.) (Дан. 166); - ѡдузима (Прич.), ѡдузма (*sic!*) (Прич.) (Дан. 168); - ѡбледа (Прич.) (Дан. 172); - ње заврши (Прич.), ѡрдодужи (Прич.), ѡђави (Прич.), ѡквари (Прич.), ѡради (Прич.), ѡаследи га (Прич.) (Дан. 132); - љагвири се (Прич.) (Дан. 137); - ѡбенже (Прич.) (Дан. 129); - ѡрдовори (Прич.) (Дан. 148); - ѡдрачи (Прич.) (Дан. 139); - ѡшиши нас (Прич.) (Дан. 142); - ѡстиви (Прич.), јудари (Прич.) (Дан. 152), јастиави (Прич.).

Међутим док је код Даничића (нав. дело, 166) скрхā, у Мачви је скра се кдњ (Прич.). Са Даничићем се (стр. 110) слаже ѡдче (Прич.), али се у Мачви говори и ѡдче (Прич.). Код Даничића је свану (стр. 119), а у Мачви свану (Прич.). У Даничића је ѡձва (185), ѡбӯ (103), чёшá (178), вјенчá (166) а у Мачви: ѡձва (Прич.), ѡбу (Бад.), чёша (Н) (исп. ѡдчеша Н), венча (Прич.) (исп. ръзвенча Бог.). Можда је најбоље ове акценте тумачити утицајем осталих лица аориста: у Мачви се често за 1. једн. употребљава 3. једн. аор. па је пре свега ту могло доћи до мешања акцента. Исту појаву на сличан начин тумачи и М о с к о в л њ е в и ћ за Поцерину (*Акц. сисий-точ. говора*, 69).

Карактеристични су они примери где у простих глагола нема разлике у акценту 2. и 3. л. једн. аор., а у сложеним се у 1. л. једн., 1, 2. и 3. л. мн. јавља (‘) на првом слогу а у 2. и 3. л. једн. (‘): јзгину (Прич.), ѡскуша (Прич.), ѡстера (Прич.), ѡзвади (Прич.), ѡази (Прич.).

Даничић не говори о облицима: бијаде (Прич., Бад.), бијаде (Прич.), бијашмо (Прич.), бијадоше (Прич.); - могаде (Прич.).

8. Од примера који припадају другоме типу са Даничићем се слажу ови:

и то се све слёжсе (Бад.) (Дан. 95); - ѡође (Прич.), ѡође юб ме дёшче (Прич.), ѡође (Прич.), ѡреће, ѡрође (Прич.), сиће (БП), јће (Прич.) (Дан. 108); - ја кад ѡна цикну (Прич.) (Дан. 116); - ѡреби (Прич.) (Дан. 102); - ѡрича (Прич.) (Дан. 158); - ѡрче (Прич.), сёде (Прич.), сијаже (Прич.) (Дан. 97); - сјаша (Прич.) (Дан. 182); - ѡстаде (Прич.), најаде (Прич.) (Дан. 98); - сијаде (Прич.), ѡастаде (Прич.), ѡрёстаде (Прич.), ѡстива (Прич.), јустива (Прич.) (Дан. 106); - ѡаде (Прич.) (Дан. 105); - ѡзрәби (Прич.) (Дан. 152).

Међутим, и овде има известан број глагола који у Мачви имају акцент друкчији од Даничићева:

Поред облика изиће (БП), најће (Прич.), који се слажу са Даничићем, у Мачви је чешће: јзиће (Прич.), најиће (Прич. x 3).

Према Даничићеву рече (нав. дело, 96) у Мачви је рече (Прич.), док се лёжсе (Прич.) слаже са Даничићем (стр. 95).

Према Даничићеву *затинића* (стр. 158) у Мачви је *занићића* (Прич.).

У Даничића је указа (стр. 175), а у Мачви: *јуказа се* (Прич.).

Према Даничићеву *уродаде* (стр. 106), у Мачви је *уродаде* (Прич.).

Према Даничићеву *живи* (стр. 127) у БП сам записао *живи* (упозоравајући у самој теренској бележници да је такав акценат).

Док се акценат *дде* (Прич.) слаже са Даничићем (стр. 109), у Мачви је *нё оде* (Прич.).

Даничић не говори како би се с облика 3. л. једн. аориста гл. *хие-*
ти пренео акценат на проклитику (исп. Дан. 130). У Мачви је: *она нё тиे*
дайти (Прич.).

У Даничића нема примера *јудеси* (Прич.).

Познато је да се у неким црногорским говорима акценат у 2. и 3.
једн. аор. повлачи на почетни слог готово код свих глагола (Озринић нпр.).
И у посавском славонском више је оваквих примера него у књижевном
језику (Стј. Ивић, Rad 197, 89-92).

3. ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ РАДНИ

9. Тросложни глаголи сложени од *ићи* могу имати тројак акценат:

а) *изићиб* (Бад. x 2, Прич. x 3, БП), *изишила* (Бад., Прич x 2, Бог.),
изишили (Бад., Прич. x 3, БП), *изишиле* (Прич. x 2), *изашиб* (Прич. x 3, БП),
изашило (БП), *изашили* (Прич. x 2, БП), *изашиле* (Прич.), *подишили* (БП), *про-*
нашила (Н), *нашиб* (Прич. x 3), *нашили* (Прич.), *обишиб* (Прич.), *обишила* је
га (Прич.), *разишили* (Прич.), *зашишили* (Прич.), *заобишила* (Прич.);

б) *изишиб* (Прич.), *изишила* (БП), *изашили* (Прич.), *дишишиб* (Прич.);

с) *изишило* (БП x 2).

10. Композита типа *ићићи* имају у мачванском говору двојак акценат:

а) *забдола* (Прич.); *исиекла* (Прич.), *исиекло* (Прич., Бад.), *тошићекло*
(Прич.); *исилела* (Прич.); *зашекла* (Прич.), *зашекли* (БП x 2), *ушекла* (Бад.,
Прич. x 2), *ушекло* (Прич. x 4), *ушекли* (Прич.); *довела* (Прич.), *довели*
(Прич.), *извела* (Прич.), *извели га* (Прич.), *одвела* (Прич.), *одвели* (Прич.,
БП), *тешела* (Прич.), *тешело* (Прич.), *тровела* (Прич.), *тровели* (БП);

б) *јашекла* (Прич.).

11. Код Московљавића у Поц. је *чийб*, *чуйб* (Моск., Поц. 79); у
Мачви: *чийб* (Прич., Н x 2, БП), *чујали* (Бад., Прич.).

12. Разуме се да се у оних глагола који у инфинитиву имају двојак акце-
нат такав двојак акценат јавља и у радном придеву. Исп. на пример: а) *сиреਮали*
(Прич.), - *сиремла* (sic) (Прич.), б) *сиреਮала* (БП), - *сиреਮио* (Прич.), *сире-*
мила (Прич.), *сиремили* (Прич.) итд.

4. ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ ТРПНИ

13. Према Даничићеву акценту *начињен-а,-о* (нав. дело 144-145) у
Мачви је: *начињен* (Бад.), *начињена* (Бад., Н), *начињено* (Бад.).

5. ПРЕЗЕНТ

а) глаголи с инфинитивном основом
на сугласник

14. Глаголи с инфинитивном основом на сугласник деле се на две групе: право, глаголи с акцентом на крају и, друго, глаголи с акцентом на првом слогу.

Глаголи с акцентом на крају

15. Даничић (нав. дело, 93) допушта двојак акценат 1. и 2. л.мн. гл. типа *йећи*: *йећемо*, *йећеће* и *йећемо*, *йећеће*. Акценат *йећемо* добијен је метатонијом, с тим што је *е* накнадно продуљено у штокавском (А. Белић, Конјуг., 155). Акценат *йећеће* анолошки је према *мрёмо* (Белић, loc. cit.)

У Мачви нема акцента *йећемо*:

йећемо (Прич., Бад., БП), *йећеће* (Прич.), *исићемо* (Бад.), -
йилећемо (Прич.), *исиљећемо* (Прич.) - одведећемо (БП), уведећемо (БП)
- увезећемо (Прич.).

16. Композита од глагола типа *йећи* имају у презенту само акценат на крају:

йрободдем (Бад.), - *уїћеће* (Прич.), - *исиљеће* (Прич.), *оїлетеће* (БП),
доведећемо (Прич.), доведеће (Прич., Бад., БП), извећеће (Прич.), наведеће
(Прич.), одвећеће (Прич., БП), одвећеће (Прич.), *йовећдем* (Прич.),
йовећдес (БП, Прич.), *йовећеће* (Прич.), *йровећдем* (Прич.), *сировећдје*
(Прич.), *сировећдје* (Бад.), *увећеће* (Прич., БП), - довећеће (БП), *йовећз*
(Бад.).

Када упоредимо оно што је речено у т. 15. с овим што је изнето у т. 16, види се да у мачванском говору глаголи типа *йећи* у презенту увек гласе: *йећем* - *йећемо*, *исићем* - *исићемо*.

17. Композита од глагола **нести* имају у мачванском говору двојак акценат презента:

а) данашњи кратки узлазни (*) на основи (као у Даничића - нав. дело. 94) и б) данашњи кратки узлазни на префиксу. Акц. *донесем* постао је метатонијом: **дунесем* > *донесем*.

а) Акценат (*) на основи преовлађује: *донесем* (Прич. x 9, Бад. x 4, БП), *донесећем* (Прич. x 5, Бад. x 2, БП), *донасемо* (Прич. x 2. Бад.), *донесу* (Прич. x 5, Бад. x 2, БП), - *изнесем* (Прич., Бад.), *изнесећем* (Бад. x 2), *изнесемо* (Прич., Бад.), *изнесеће* (Прич.), *изнесу* (Прич.), - *нанесем* (Прич.), - *однесем* (Бад. x 2, БП x 2), *однесећем* (Бад.), *йонесем* (Бад., БП), *йонесећем* (Бад.), *йонесемо* (Прич., БП), - *йренесем* (Прич.), *йренесемо* (Прич.), - *унесем* (Прич.), *унесећем* (Прич.), *унесемо* (Прич.), *унесу* (БП).

б) Акценат (*) на префиксу знатно је ређи: *донасем* (Прич.), *донас* (БП), *донасем* (Прич.), *донас* (БП), *унесем* (Прич.), *унесе* (БП).

Глаголи с акцентом на јрвоме слогу

18. Одрични облик 1 једн. през. гл. *модећи*: не могу има у мачванском говору двојак акценат:

а) данашњи кратки узлазни (") на основи: *ја не мđгу да се ѹнайтим* (Прич.), *не мđгу да Ѧрћим* (Прич.), *јđ ... не мđгу* (Прич.), *не мđгу* (Прич. x 4, Бад. x 2, БП x 3);

б) данашњи кратки узлазни на негацији: *ићо нè могу да вам кাজेम* (Бад.).

Акц. (*не*) мđгу настао је као последица деловања Сосирова закона (уп. Белић, Конјуг., 148). Акц. *нè могу* аналошки је према *мđжеш* а овај је добијен метатонијом: **нё можесь*>*не мđжесь* (о. с. 157).

19. Глагол *ићи* има у мачванској говору двојак акценат презента: а) данашњи кратки силазни акц.(") и б) данашњи кратки узлазни акц. ('). Оба акцента нису подједнако распоређена на мачванској територији. Тип *иđem* чешћи је у Бадовинцима (југозапад), а тип *иđēm* на истоку (Причиновић). Разлика је, међутим, квантитативна: оба типа могу се чути на целој мачванској територији. Акц. *иđēm* Белић доводи у везу са през. *чујēm* које се, м. очекиваног *чујēm*, развило према инф. *чуји* (чути) (Конјуг. 156 - 157). Акц. *иđēm* дошао је према *ићи* (који је настао по Сосирому закону).

а) *иđēm* (Прич. Бад. x 2), *иđē* (Прич. x 2), *иđē* (Прич., Бад. x 2), *иđē* (Бад. x 2, БП), *иđē са Ѧајцом* (БП), *иđē* (Бад.), *иđēmo* (Бад., БП), *иđū* (Прич., Бад.), *иđū* (Бад., БП), *иđū* (БП, Н).

б) *иđēm* (Прич. x 9, Бад. x 3, БП x 3), *иđēsh* (Прич. x 2), *иđē* (Прич. x 11, Бад. x 4, БП x 3), *иđēmo* (Прич. x 12, БП, Н), *иđēše* (Прич., БП), *иđū* (Прич. x 7).

У вези са проклитиком постоје три могућности:

а) узлазни се акц., разуме се, не преноси: *нек иđē* (Прич. x 2);

б) акценат се најчешће преноси у виду кратког узлазног ("): *нè иđēm* (Прич. x 2, Бад., БП), *ићио нè идеш* *радиши* *занати* (БП), *нè иđē* (Прич.), *нè иđē* (Бад.), *нè иđē* (Прич. x 2, Бад. x 2), *нè идеше* (Бад.), *нè иду* (Прич.), - *да идēmo* (Бад.), *нек иđē* (Прич. x 6, БП), *нè иду* (Прич.). С обзиром да је (") у *иđēm* акценат аналошки према *чујēm* где је дошао према инф. *чуји* (<*чуји*) и с обзиром да је појава скраћивања старог ' у " новија ствар, разумљиво је новоштокавско преношење типа *нè иđē*;

с) акценат се понекад преноси у виду кратког силазног ("'): *нё иđēm* (Прич.), *нё иđē* (Прич.), *нё иđū* (Прич.). Мислим да се у преношењу типа *нё иđē* чува предметатонијска ситуација: силазни акценти могли су стајати само на првом слогу.

20. Двосложни сложени глаголи од *ићи* имају двојак акценат презента:

а) дуги силазни: *дôђēm* (Прич. x 2), *дôђē* (Прич.), *дôђēmo* (Прич., Бад.), *дôђū* (Прич.), *иđēmo* (Бад.), *иђēmo* (БП), *иђēmo* (Бад. x 2);

б) кратки силазни: *дôђēmo* (Бад.), *иđēm* (Прич., Бад.), *иđēm* (БП), *иđē* (Прич.), *иđē* (Прич.), *иđēmo* (Прич. x 6, Бад. x 2), *иđēmo* (Прич.), *иđēmo* (Прич., БП), *иđē* (Прич.). Показује ли акценат *иđēm* да је процес *jđ > đj > ђ* извршен пре дуљења вокала пред сонантом?

21. През. од гл. *брâđii* и *иђâđii* има у мачванској говору двојак акценат а) данашњи кратки узлазни на првом слогу (чешће), б) данашњи кратки силазни акц. на првом слогу (ређе). Акц. *бेђeши* одговара чакавском и ру-

ском и настао је метатонијом (**bērēši>berēš*). Акц. *bērēš* представља остатак старих односа код сложених глагола: **īrōberēši>īrobērēš* а одатле и *bērēš* (в. А. Белић, *Конјугација*, 157). Уп.:

а) берё (Прич. x 2, БП), берёмо (Прич., Бад.), берёу (Прич. x 2, Бад.), - ёрём (Прич. x 2, Бад. x 2, БП), ёрёши (Бад.), ёрё (Прич., Бад. x 3), ёрёмо (Прич. x 2, Бад.), ёрёши (Прич.), ёрёу (Прич. x 2, БП);

б) бëрё (БП), бëрý (БП).

22. Глаголи сложени од браћи, ћраћи имају такође двојак акц. през.: а) данашњи кратки узлазни (‘) на преф. (чешће) и б) данашњи кратки узлазни (‘) на првом слогу основе (реће). Акц. оберем објашњен је у тачки 21. Акц. обереш настао је под утицајем простих глагола.

а) *объерём* (Бад.), *объерёмо* (Прич., БП), *одъабъерё* (Н.), - *одъерём* (Бад., БП), *одъерём* (Прич.), *одъерёши* (Бад.), *одъерёре* (Прич., Бад.), *одъерё* (Прич., Бад.), *одъерю* (Прич.);

b) обे́рӯ (Бад.), узбे́рē се (Прич.).

23. Композита од звѣйи имају двојак акценат презента:

а) кратки узлазни на првом слогу основе: *изазовे* (БП), -*назовем* (Прич.), -*позовем* (Прич. x 2), *позове* (Прич. x 2), *позову* (Прич. x 2);

b) кратки узлазни на префиксу: *đđзовëм* (Прич.), - *одàзовëши* (БП), - *йđзовëм* (БП), *йđзовëши* (БП), *йđзовë* (БП), *йđзовë* (Прич.), *йđзовë* (БП), *йđзовë* (БП x 2), - *йрđзовë* (БП), - *сàзовëм* (Прич.), *сàзовë* (Прич.).

б) Глаголи с инфинитивном основом на
самогласник

24. Глагол *смѣјаћи* (*се*) има у Мачви тројак акценат презента:

a) Даничићев: *смију се* (Бад.)

b) дуги узлазни: *sméjū se* (Прич.);

с) кратки силазни: *смѣјѣм* (Прич. x 2), *смѣјѣм се* (Прич.), *смијѣм се* (Прич.), *смѣјѣ се* (Прич., БП x 2), *смѣјѣшће* (Бад.), *смѣјѹ* (БП).

Интересантан је акц. композита: *насмѣјё* (Прич.), *насмѣјёмо* (Прич.).

25 Глагол *йтти* има у Мачви двојак акценат през.:

а) кратки силазни: *йїјём* (Прич.), *йїјёш* (БП), *йїјё* (БП)

и ю (Прич. x 2), и ю́емо (БП), и ю́ю (Прич. x 2), и ю́ю (Бад. x 4, БП);

б) кратки узлазни: *и́йе* (Прич.), *не и́йе* (БП). Са Дан. (102) слаже-
ши: *нáйи́ем* (Прич.), *нáйи́е* (Прич.).

Ако је настало по први пут, то је настало по први пут.

26. Глагол *даёшь* има у Мацви тројак акц. през:

а) луги узлазни: *дáјем* (Бал., Прич.), *дáјē* (Прич.), *дáјý* (Бал.)

б) дуги сипазни: *ù дāјēм* (Бал.), *дāјē iоj сe ў рүкe* (БП), *нe дāјē*

Скратки сказаний: *ձձլէ* (Բալ.), *ձձլէ ոյ*, *ձձլիվ*, *նէ ձայվ* (Прич.).

27 Глагол *йознáвајт* има двојак акценат през.: а) *йознáјём*

У Пак је јо^н срећаји-дукћан (175); у Мачви овај гл. има двојак

у Дан. је окрепаши-окренем (175), у Маџији сва, па и дају

- a) *ðkrēħē* (Прич. x 2);
 b) *ðkrēħē* (Прич.).

28. Глагол *kðāħi* има у Мачви такође двојак акц. през.:

а) кратки силазни: *kðāħām* (Бад.), *kðāħi* (Прич.), *kðāħ* (Прич.), *kðāħ se* (Прич., Бад., БП), *nē kðāħ se* (БП), *kðāħā* (Бад.), *kðāħ* (Прич. x 2, БП, Н), *kðāħāmo* (Бад. x 2, Прич., БП), - *iskōħām* (Бад.), *iskōħāħi* (БП), *iskōħājū* (Бад.), *iskōħājē* (БП), *ðkōħāmō* (Прич.), *ðkōħājū* (Бад.), - *ràskōħā* (Бад.), - *ûkōħām* (Прич.);

б) кратки узлазни: *kðāħi* (Бад. x 3), *kðāħ* (Прич.), *kðāħāmo* (Бад.), *kðāħājū* (Прич., Бад.), - *ioħiħkðājū* (Прич.).

Акценат *kðāħi* добијен је метатонијом: *kðāħāħi* > *kðāħāħi* (отуда чакавско *kōħāħi* према *moħħāħi*). Акценат *kðāħi* добијен је према сложеним глаголима: *ðkōħāħi* > *okðōħāħi*, а одатле и *kðāħāħi* (в. А. Белић, *Акц. сīħud.*, 83-85 и д.)

Овако треба тумачити и акценат глагола *čēħħāħi* (Прич.): *čēħħāħi se* (Прич.), *ħċeħħāħi* (БП), *zàħeħħāħi* (БП).

29. Глагол *ħmaħi* доследно у презенту гласи *ħmāħ - imáħo - imáħi*.

30. У Даничића је *mōħħāħi*, *mōħħāħm* (нав. дело 166 - 167). У Мачви презент гласи *mōħħāħi* (Прич.), *mōħħāħmō* (Прич.), *smōħħāħi* (Прич.), *smōħħāħmō* (Прич.). Очевидно је у Мачви укрштање типова *kðāħi* и *mōħħāħi*.

31. Одредни облик презента глагола *vàlħāħi* има у мачванском говору двојак акценат:

- а) кратки узлазни на основи: *ne vàlħāħi* (Прич. x 2), *ne vàlħājū* (Прич.);
 б) кратки силазни на негацији: *nē vālħā* (Бад. x 2), *nē vālħājū* (Прич.).

32. Глагол *ħuħiħāħi* има двојак акценат презента:

- а) *ħrōħiħiħāħi* (Бад.), *ciħuħiħāħmō* (Прич.);
 б) *ħuħiħāħi* (Прич.), *ħuħiħāħi* (Бад.).

33. Глагол *cīfremāħi* има двојак акценат презента:

а) дуги силазни: *cīfremā* (Прич. x 4, БП), *cīfremā se* (Бад., БП), *cīfremāħi* (Прич.), *cīfremājū* (Прич. x 4), *cīfremājē* (Бог.), *ràscīfremā* (Прич. x 2);
 б) кратки силазни: *cīfremā ga* (Прич. x 2), *cīfremā* (Бад.), *cīfremājū* (Бад.).

34. Глаголи *zaiħvarafāħi* и сл. имају у Мачви двојак акценат:

- а) *zaiħvarafāħi* (Прич.), *ðiħvarafāħmō* (Прич.) *ðiħvarafājū* (Прич.);
 б) *zaiħvarārajū* (Прич.), *oħvarārajū* (Прич.).

35. Глагол *baciħi* има такође двојак акценат презента:

а) кратки силазни: *baciħi* (Прич., БП), *baciħi* (Прич., Бад., БП), *baciħimō* (Прич.), *baciħe* (БП), - да *nē baciħim* (Прич.), - *ħprebaċi* (Прич.), *ħprebaċiħi* (Прич.);
 б) дуги силазни: *ħzbaciħi* (Прич.), *ħprebħaciħm* (Прич.).

36. У Даничића је *jeħsúriħi*, *jeħsúri* (нав. дело 132), а у Мачви: *jeħsúri* (Прич., Бад. x 2, БП x 2, Н x 2), *jeħsúri* (Бад.), *jeħsúri* (БП).

37. У Даничића је *ħoħiħi*, *ħpreħoħiħi* (нав. дело 145). Акценат *ħoħiħi* настао је метатонијом. Акценат *ħpreħoħiħi* такође је настао метатонијом: **ħpreħoħiħi* > *ħpreħoħiħi* (в. Белић, *Konjug.*, 163, 164). У Мачви се акценат простога глагола проширио и на сложени: *ħpreħoħiħi* (Прич.), *ħpreħoħiħi* (Бад.), *ħpreħoħiħi* (Прич. x 7), *ħpreħoħiħi* (Бад. x 2).

38. Глагол *cīfremi* у Мачви има двојак акц. през.:

a) кратки силазни: *сірфеми* (Бад.), *сірфема* (Прич.), *сірфема* (Прич.), *сірфеми* (Прич.);

b) дуги силазни: *сірфема* (Прич. x 2), *сірфема* (БП).

39. Двојак акценат презента констатовао сам у глагола *у(x)ваиши*:

a) *уваиши* (Прич. x 3), *уваши* (Прич. x 2), *уваиши* (БП), *уваиши* (Бад.), *уваши* (БП), *уваши* (Прич.);

b) *уваиши* (Бад.).

40. У питању и емфази 2. л. једн. презента гл. *відеши* може имати (‘) на првоме слогу: *відеши* (Прич.), *еїш* *відеши* (Прич.), *відеши*, *Саю* (Прич.).

41. Композита од глагола *држаси* имају у мачванском говору двојак акценат презената:

a) данашњи кратки узлазни на основи: *издржим* (Прич.);

b) данашњи кратки узлазни на префиксу: *издржисмо* (Прич.).

Инфинитив *држаси* настао је по Сосирову закону. Презент *држим* аналошки је метатонијски према нпр. *кдіам* или сл.). Презент *издржим* такође је аналошки [метатонијски акц. (према нпр. *дкіам* или сл.). У презенту *издржим* аналошки метатонијски акценат простога облика пренет је и на сложени (према нпр. *окдіам* или сл.).

42. Одречни облик 3. л. једн. презента глагола *јесам* гласи у Мачви:

a) *није* (Прич., Бад., БП);

b) *није* (Прич., Бад., БП).

6. ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ САДАШЊИ

43. Од малог броја примера које сам забележио, за акценат су карактеристични ови:

a) говори се: а) *їдѹћи* (БП), *їдѹћи* *ка Равњу* (БП) и б) *їдѹћи* (БП), *їдѹћи* *ка Црној Ђафи* (БП), *їдѹћи* *ка Раденковићу* (БП);

b) према Даничићевом *учећи* (нав. дело 144) у Мачви сам забележио *учећи* (Прич.);

c) глаголи т. *желећи* имају двојак акц.: а) *седећи* (Прич.), *стојећи* (Бад.), *ишћећим* *кдрјаком* (Прич.) и б) *ишћећим* *кдрјаком* (Прич.).

Београд

Берислав М. Николич

ГЛАГОЛЬНЫЙ АКЦЕНТ В ГОВОРЕ МАЧВЫ

Р е з ю м е

Автор описал акцент следующих глагольных форм в говоре Мачвы: инфинитива, аориста, причастия прош. врем. 2-го (на -а), причастия прош. врем. страд. зэлога, настоящего времени, деепричастия наст. врем. Объяснения даны на основании учения А. Белича о славянском акценте.